

De Wereldbol

De Wereldbol

Peter Knippels

Schrijver: Peter Knippels
Coverontwerp: Peter Knippels
ISBN: 9789402132816
© Peter Knippels

Enkele woorden vooraf

Over bloembollen zijn boekenkasten en websites vol geschreven. Alles lijkt wel gezegd te zijn. Het lijkt, maar is niet zo.

Ik vind het interessant om bloembollen vanuit andere invalshoeken te bekijken dan geslacht – soort – beschrijving. Zo is een van mijn uitgangspunten dat je voor het succesvol kweken van planten moet kijken naar de groeiplaats van planten en naar het lokale klimaat.

En ik wil meer weten dan dat. Ik kijk ook naar historische aspecten, de invloed van natuurelementen, natuurbescherming. Maar ook wil ik weten door wie de planten ontdekt zijn, wie ze beschreven hebben, waar kan ik nog meer informatie vinden. Om een aantal perspectieven te noemen. Dit leidt tot verrassende en vernieuwende verhalen over bloembolgewassen. Deze zijn verzameld onder de naam De Wereldbol.

Onder de gelijknamige titel De Wereldbol zijn de verhalen tussen 2009 en 2015 in het vakblad Bloembollenvisie verschenen. Voor dit boek heb ik een selectie gemaakt uit de artikelen, zijn ze opnieuw geredigeerd en zijn er extra foto's bijgezocht. Daarnaast heb ik twee nieuwe verhalen geschreven over Zuid-Afrika: over bezoeken aan farms met natuurlijke vegetatie met bloembollen.

Ik wil Saskia Bodegom en Johan van Scheepen, beiden werkzaam bij de KAVB, bedanken voor het meelesen van en adviseren bij de artikelen over naamgeving van planten. Arie Dwarswaard van Bloembollenvisie ben ik dank verschuldigd voor zijn adviezen bij het tot stand komen van de thema's van de verhalen. Marijke Bot heeft de eindredactie van dit boek verzorgd, waarvoor dank. Last but not least wil ik mijn vrouw Christel en zoons Luc en Arne dank zeggen. Zij hebben engelengeduld gehad op onze vakanties, als ik weer een plant zag die ik moest bekijken en fotograferen. Echt tempo zat er niet in bij die wandelingen.

Het resultaat zijn 50 mooie en bijzondere verhalen.

Veel leesplezier.

Peter Knippels

Bekenden en onbekenden uit eigen huis

Van vreemden oorsprong

'Ofschoon onze bloembollen tot de meest eigenaardige nationale voortbrengselen van den Nederlandschen bodem behooren, zijn zij zonder uitzondering van vreemden oorsprong. De eerste sporen van het verhandelen van bloembollen dagteekenen reeds van het tijdstip, waarop de eerste bolgewassen uit Zuid- en Oost-Europa en aangrenzende landen waren ingevoerd'. Met deze zin opent 'Drie eeuwen bloembollenexport' van E.H. Krelage uit 1946.

De eerste bloembollen in Europa zijn in het wild verzameld door zogenaamde wortelsnijders voor het gebruik als medicijn. De eerste collecties zijn aangelegd door apothekers en artsen. Later vinden deze planten hun weg naar mensen die interesse hebben vanuit een botanisch oogpunt. Het is niet verwonderlijk dat de eerste bloembollen die in Nederland, Vlaanderen en Noord-Frankrijk zijn geteeld hun oorsprong in Europa hebben.

Alles op een rijtje zettend, blijkt dat in Europa een zeer groot aantal bolgewassen groeit. Van een groot aantal geslachten zijn soorten en rassen in cultuur. Niet van alle geslachten. Hieronder drie minder bekende bolgewassen.

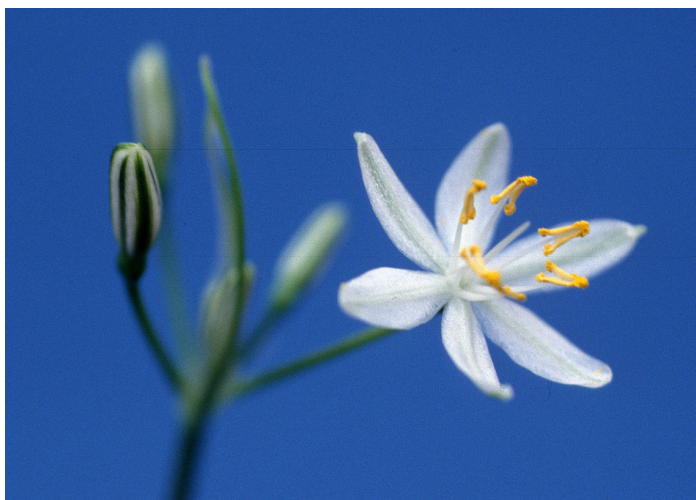
Geelster

Het geslacht *Gagea*, Nederlandse naam geelster, omvat voorjaarsbloeiende bolgewassen die voorkomen in Europa en het westelijke deel van Azië. Zoals blijkt uit de Nederlandse naam zijn de bloemen geel. Wat betreft bloemvorm vertonen ze overeenkomsten met die van *Ornithogalum*. De soorten komen vrij algemeen voor in Europa. Zo komt *G. villosa* voor in Nederland, met name in Limburg. Algemeen komt het soort er niet voor; het staat op de rode lijst. Op de foto *Gagea lutea*, begin april gefotografeerd in een botanische tuin in Warschau, waar het bijna als onkruid groeit.

Acis nicaeensis

Jaren geleden heb ik zaden van *Leucojum nicaeense* gekocht. De plant heette toen nog *Leucojum*, tegenwoordig heet deze *Acis nicaeensis*. Meer weten over de naamsveranderingen in het geslacht *Leucojum*? Lees dan het artikel 'A Flurry of Snowflakes' van John Grisham. *Acis nicaeensis* komt oorspronkelijk voor in Zuidoost-Frankrijk en Monaco waar het in de schaduw onder bomen groeit. De planten zijn tegenwoordig beschermd. Uit de kleine bollen groeien enkele grasachtige bladeren die zo'n 10-20 cm lang worden. Als je de planten vast laat staan, dan sterft het gewas tegen de zomer af en groeit het weer uit in het najaar. In maart-april verschijnt de bloeiwijze met aan het einde van de bloemstengel één of twee hangende, witte bloemen. De planten houden wel van warmte, maar niet van de volle zon. Volgens de boeken zou *A. nicaeensis* niet geheel winterhard zijn in Noordwest-Europa. Bij mij doorstaan de planten de Hollandse winters. Ze staan wel in een koude kas, niet vanwege kou, maar om ze te beschermen tegen te veel vocht.

Echte onbekenden

In Zuid-Europa groeien verschillende bolgewassen die niet geschikt zijn om buiten te kweken in Nederland, denk aan *Pancratium maritimum*. Deze plant gedijt in de warme zomers in onder andere Italië, waar het groeit in droge zanderige gronden, soms tot op het strand. Een andere vertegenwoordiger van de familie der *Amaryllidaceae* die wel met succes in Nederland in een kas gekweekt kan worden, is *Lapiedra martinezii*: de enige vertegenwoordiger van het geslacht. Deze plant is in 1816 beschreven en heeft zijn habitat in Zuid-Spanje en Noord-Afrika waar het groeit in rotsige bodems. Aan het einde van de bloemsteel staan 3-4 bloemen in het scherm. De bloemen zijn wit van kleur met een groene middennerf.

Foto's

Pagina 6 links: *Gagea lutea*, Warschau

Pagina 6 rechts: *Acis nicaeensis*

Pagina 7: *Lapiedra martinezii*

Zuid-Afrika: een korte handleiding om zelf op pad te gaan

Heb je advies?

Mensen die weten dat ik enkele malen in Zuid-Afrika ben geweest, stellen mij vragen hoe het daar was en willen van alles weten. Na wat aandringen geven ze het toe: ze zouden graag zelf ook eens in Zuid-Afrika bolgewassen in hun natuurlijke omgeving willen gaan bekijken.

Maar waar naar toe, is het wel veilig, waar kan je mooie dingen zien, waar overnachten? Daarom een korte handleiding van mooie plekken en hoe er te komen.

Koop een ticket

De start is simpel: koop een ticket voor de vlucht naar Kaapstad en regel een huurauto. Op het vliegveld van Kaapstad aangekomen, is het een kwestie van een paar honderd meter lopen naar de autoverhuurbedrijven. Als de auto is gehuurd, kan je op pad. De bestemming is Nieuwoudtville. De mooiste tijd voor bloeiende bolgewassen is eind augustus-half september: het begin van de lente aldaar. Kledingadvies: neem t-shirts, dunne en dikkere truien mee. Het kan 's nacht en 's morgens vroeg koud zijn en midden op de dag bereikt de temperatuur 20 °C.

Je rijdt het terrein van het vliegveld af, weg van de stad, richting de N7. Langs de weg vind je townships. Dichterbij het centrum zijn het houten of soms stenen huisjes met soms elektriciteit. Hoe verder je van het centrum komt, hoe meer het bouwvallige huisjes worden: zonder water, zonder elektriciteit, soms opgetrokken uit wat hout met een dak van afvalplastic. Wil je niet gelijk op pad, maar eerst Kaapstad ontdekken, dan kan ik het Greenways hotel aanbevelen: www.greenways.co.za. Vanuit het hotel kan je te voet naar Kirstenbosch National Botanical Garden.

Overdag rijden

Eenmaal op de N7 naar het noorden, opletten dat je niet te hard rijdt. De lokale hermandad controleert met professionele meet- en flitsapparatuur. Het eerste stuk is wat saai: vlakke wegen door een breed vlak dal. Je passeert de afslag Darling (R315): een interessante plaats met mooie groeiplaatsen van bolgewassen en met het Darling Wild Flower Reserve. Darling bewaar je voor een volgende keer.

Nabij Citrusdal wordt het meer heuvelachtig en gaat de weg omhoog. De omgeving wordt ook ruiger. De eerste stop is Clanwilliam. Het plaatsje heeft een leuk klein centrum met een mooie witte Nederduits hervormde kerk en een wild flower reserve. Meer info op www.clanwilliam.info. Nu kan je kiezen hoe naar Nieuwoudtville te rijden. Via de dirt road, de R364, langs de Pakhuis- en Botterkloof en het graf van de beroemde dichter C. Louis Leipoldt. Of over de N7, bij Vanrhijnsdorp afslaan en de R27 nemen. Als je kiest voor de tweede optie, dan rijd je door het zuidelijk deel van de Knersvlakte. In de verte zie je het plateau liggen waarop Nieuwoudtville ligt. Via een weg vol haarspeldbochten rijd je naar boven. Het is nu nog 15 kilometer naar Nieuwoudtville. De autorit van Kaapstad naar Nieuwoudtville is zo'n vijf tot zes uur. Rijd overdag, er is géén straatverlichting.

Tijdig reserveren

Where to go and to stay in Nieuwoudtville? Ik raad af om op de bonnefooi op pad te gaan. Kijk op www.nieuwoudtville.com voor hotels en farms waar je kunt eten en slapen. Aanraders zijn De Lande Guesthouse en de farm Papskuilfontein (info over beiden op www.papskuilfontein.com). Je kan hier genieten van een viergangen ontbijt en diner. De mensen zijn ontzettend aardig en je zal je zeker thuis voelen. Tip: reserveer tijdig, zeker ten minste een half jaar van te voren. Voor moois hoef je niet direct naar een wild flower reserve. Als je langs de kant van de weg stopt, groeit en bloeit er allerlei moois. Een must is een bezoek aan de voormalige farm van Neil MacGregor. In 2007 neemt SANBI de farm over en het heet nu Hantam National Botanical Garden (<http://www.sanbi.org/frames/hantamfram.htm>). De

Oorlogskloof is helaas niet open voor bezoek, behalve met een vergunning. Op de farm Papskuilfontein kan je langs de rand van deze kloof lopen.

Kokerboombos

Andere aanraders zijn het net buiten het plaatsje liggende Nieuwoudtville Wild Flower Reserve, de op de weg naar Loeries gelegen Nieuwoudtville Waterfall Reserve en het nog iets verder gelegen nabij Gannabos liggende Kokerboombos. Kokerboom is de Afrikaner naam voor *Aloë dichotoma*. Deze Aloë's zijn zo'n vijf tot zeven meter hoog en staan verspreid op een helling en op de rand ervan.

Hoe kom je te weten naar welk plantje je staat te kijken? Er staan immers geen naambordjes bij. Koop daarom South African Wild Flower Guide 9 die Nieuwoudtville inclusief Bokkeveld Plateau en Hantam behandelt. Te verkrijgen in de winkel van Kirstenbosch.

Een mogelijke volgende stop is het bijna 450 kilometer noordoostelijk gelegen Middelpoos om hier de populatie *Daubenyia aurea* te bekijken. Een alternatief is het bijna 300 kilometer ten noorden van Nieuwoudtville bij Kamieskroon gelegen Skilpad and Namaqua National Park: vanuit Nieuwoudtville terug naar Vanrhijnsdorp en in noordelijke richting de N7 oprijden. In dit nationale park vind je een overgang naar de aride vegetatie met de nadruk op succulenten. Nog noorderlijker aan de N7 ligt Springbok. Hoe noordelijker des te minder overnachtingsmogelijkheden, dus tijdig boeken.

Foto's

Pagina 8 links: centrum van Clanwilliam

Pagina 8 rechts: *Moreae gawleri*, Darling Wild Flower Reserve Darling

Pagina 9 links: uitzicht Papskuilfontein Nieuwoudtville

Pagina 9 rechts: *Eucomis regia*, Papskuilfontein Nieuwoudtville

Pagina 10 links: kokerboombos met *Aloë dichotoma*

Pagina 10 rechts: Nieuwoudtville Waterfall Reserve

Kleurrijke bollen uit Noord-Amerika

Het is niet mogelijk om de bloembollen uit de Verenigde Staten en Canada over één kam te scheren. Dit komt door de verschillende klimaten in deze landen en bijbehorende flora. Het zuidoosten kent een (sub)tropische vegetatie en het noordoosten en noordwesten op verschillende plekken een alpine vegetatie. Om een beeld te krijgen van de rijkheid aan bolgewassen van de VS en Canada, kan ik het boek 'Bulbs of North America' aanraden. Dit boek is in 2001 uitgegeven door The North American Garden Society in samenwerking met Timber Press.

Interessant

Als je dit boek leest, dan blijkt dat verschillende bolgewassen uit de VS de Nederlandse sierteelt hebben weten te bereiken. Denk aan *Calochortus*-, *Trillium*-, *Camassia*- en *Triteleia*soorten, *Dichelostemma ida-maia*, *Arisaema triphyllum* en *Erythronium tuolumnense*. Iedere keer als ik het boek doorblader, zie ik bolgewassen die net zo interessant of misschien interessanter zijn, dan die nu in cultuur zijn. Ik zal niet pleiten voor de *Zephyranthes*soorten, met hun kleine bloemen zonder al te veel tekening, of voor de *Hymenocallis*soorten uit het vochtige en warme zuidoosten. Als ik een Bloembollencultuur van rond de eeuwwisseling 19^e-20^e eeuw erop nasla, dan staat daar een beschrijving van verschillende *Calochortus*soorten die geshowd worden en hier zijn opgekweekt. De interesse is niet nieuw, maar waar zijn ze gebleven?

Drie sieruien

Ik wil op deze plaats een lans breken voor de alliums uit de VS, met name voor de laagblijvende soorten. Er zitten echte beauties tussen.

Allium crenulatum

Allium crenulatum komt oorspronkelijk voor op Vancouver Island (British Columbia, Canada) en zuidelijker in de staten Washington en Oregon. De plant groeit hier op grotere hoogtes in rotsachtige bodems. De twee bladeren liggen plat op de grond. De bloemen, die in kleur kunnen variëren tussen wit en rose, staan in een scherm. Aangeraden wordt de planten van dit soort in potten te kweken. Dit vanwege de grootte van de bollen en om de vochtigheid van de grond te kunnen sturen.

Allium platycaule

Allium platycaule is om tenminste twee redenen interessant: de twee afgeplatte bladeren die half op de grond liggen en de paars gekleurde bloemen die boven de bladeren uitsteken. De bloemdekbladeren zijn relatief lang en smal, waardoor de bloemen er stervormig uitzien.

Allium falcifolium

Komen de twee vorige sieruien uit meer noordelijk gelegen gebieden, *Allium falcifolium* heeft zijn habitat in het zuiden van Oregon tot San Fransisco Bay in Californië. Kenmerkend voor dit soort zijn de meer grijs-groene kleur van de bladeren en de bloemsteel en de afgeplatte bloemsteel. In de bloeiwijze staan 10-30 wit, roze tot paars gekleurde bloemen, veelal bezitten deze een donkerder gekleurde middennerf. Planten van dit soort worden beschouwd als moeilijk te kweken. Ik vind dit soort niet moeilijker te kweken dan andere Amerikaanse alliums.

Flora op kleur

Als je rondreist in de VS en bij een bezoek aan een park de gelegenheid neemt om de bijna altijd aanwezige winkel te bezoeken, dan kan je mooie boeken tegenkomen. Bij ons zijn ze lastig te verkrijgen. De boeken gaan niet over bloembollen, maar over de flora in een bepaald gebied. En dan komen de bloembollen ook aan hun trekken. Eén van de aanwinsten in mijn boekenkast is 'Wildflowers of the Pacific Northwest', geschreven door Mark Turner en Phyllis Gustafson en uitgegeven door Timber Press. Deze flora is niet ingedeeld op alfabetische volgorde, maar eerst op bloemkleur en vervolgens op bloemvorm. Ik kan het een ieder die de noordwestelijke staten aan de Stille Oceaan gaat bezoeken van harte aanbevelen.

Foto's

Pagina 11: *Allium crenulatum*

Pagina 12 links: *Allium platycaule*

Pagina 12 rechts: *Allium falcifolium*